

**НАЦИОНАЛНА МРЕЖА
НА МЛАДЕЖКИТЕ КУЛТУРНИ ЦЕНТРОВЕ В БЪЛГАРИЯ
/ ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ /**

ас. арх. БОРЯНА ВЛАДИМИРОВА НОЖАРОВА
докторант ВСУ „Черноризец Храбър“

***Резюме:** Архитектурната идентичност на младежките центрове в България е в процес на пълна промяна и преосмисляне. Повече от петдесет години след построяването на първия младежки дом в страната, значителен процент от съществуващият сграден фонд е преустроен и трансформиран, а същевременно с това за последните пет години се отчита период на новоизграждащи се центрове. Младежките дейности са организирани в постоянно регенерираща се система и пространствено териториална мрежа. Настоящото емпирично изследване разглежда българската архитектурна практика за изграждане на материално техническата база от началото на създаването на младежките домове в страната до 2024 г.*

***Ключови думи:** младежки център, младежки дом, архитектурна идентичност, класификация, мащаб*

**NATIONAL NETWORK
OF YOUTH CULTURAL CENTERS IN BULGARIA
/ EMPIRICAL RESEARCH /**

BORYANA VLADIMIROVA NOZHAROVA
PhD student VFU "Chernorizets Hrabar"

***Abstract:** The architectural identity of the youth centers in Bulgaria is in the process of complete change and overmeaning. More than fifty years after the construction of the first youth center in the country, a significant percentage of the existing building fund has been rebuilt and transformed, and at the same time, the last five years have seen a period of newly built centers. Youth activities are organized in a constantly regenerating system and a spatial-territorial network. The present empirical study examines the Bulgarian architectural practice of the construction of the material and technical base from the beginning of the creation of the youth homes in the country up to 2024.*

***Keywords:** youth center, youth home, chitectural identity, classification, scale*

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Съществуваща материална база на младежките културни центрове в страната е резултат на множеството и различни политики, които са водени през последните 70 години. Основният сграден фонд е построен през втората половина на XX век [Б]. Възприетия и приложен след 60-те години образователен модел определя основните цели, които да подготвят младото поколение за социално включване и реализация на трудовия пазар. Като елемент на модела, водената по това време политика и управление, развива национален план за изграждане на интегрирана материално-техническа база (МТБ) на подсистемата "Младежки дейности", която е част от "Единната система за комплексно обществено обслужване" (ЕСКОО). [1, 2].

Първоначалният замисъл на младежките клубове и домове е да бъдат функционално съобразени с желанията, нуждите и интересите на младите хора за свободното им време. Въведената степенна система за изграждане на материално техническа база е теоретично-приложен модел, който определя числови изразения на всички подсистеми и елементи на обществено обслужване [3]. Водената по това време държавна политика позволява едновременното и бързо строителство на младежките домове, първоначално в петнадесет областни града на страната, а в последствие и във всички останали [5]. Проектните решения са силно повлияни от модерната за 60-те и 70-те години архитектура и имат за основна цел да материализират и отразят разбирането за култура и просвета [2].

След 1989 г. и настъпилите промени в политиката и управлението на страната, мрежата на младежките домове спира своето планирано разрастване и значителна част от проектите остават нереализирани. След приемането на България в Европейския съюз, са направени ключови социални и образователни реформи в страната, които придават нов смисъл на младежките домове. Възприетият и разпознаваем културен младежки или пионерски дом се изменя значително като функция и архитектурен образ, възприемайки съвременното наименование „Младежки център“.

Ключова роля в това отношение имат образователните реформи от 2016 г. в „Закона за предучилищното и училищното образование“, които поставят фокус върху неформалното образование и подкрепа за личностно развитие. Съгласно закона се въвеждат “Центрове за личностна подкрепа и развитие” (ЦПРЛ-под формата на юридически лица), които са институция в системата на предучилищното и училищното образование, и работят в областта на неформалното образование. Тяхната цел е да спомагат и организират дейности

подкрепящи приобщаването, обучението и възпитанието на децата и учениците, както и дейности за развитие на техните интереси и способности [6].

Направените реформи през последните десет години определят съществуващите младежки домове, като центрове за подкрепа и личностно развитие на деца и ученици (ЦПЛР), което е причина и за реконструирането и благоустрояването на голяма част от сградния фонд. Стратегическите планове и управление в страната определят нов подход за изграждане на материалната база на младежкото обслужване, който за разлика от преди има периодичен модел. Това е определящо за архитектурната идентичност на новите младежки центрове, които се строят след 2020 г.

2. ХИПОТЕЗА

В архитектурната теория и практика до края на XX век, „младежките дейности“ се определят за подсистема на общественото обслужване - разглеждана като комплексна система с материално техническа база [3, 4]. До 1989 г. е било възприето оразмеряването на вида и големината на обществено-културния клуб да става на база на броя на обитателите на населеното място, в което се проектира. Дейностите са се планирали да протичат в обекти съответстващи на възрастовата структура на младежите – пионерски клубове и домове, и младежки клубове и домове, които от своя страна са били окръжни и районни. Изведеният теоретично-приложен модел е определял развитието на системата за младежко обслужване.

Материално техническата база се е изграждала на териториален принцип и съобразно с обслужваната демографска маса. Клубовете са били създавани като интегрирани обекти към училища, читалища, и др. подобни сгради, а пионерските и младежките домове са отделяни като самостоятелни сгради, изградени на базата на показател обект на хиляда жители. Съответно пионерски дом на 15 000 жители и младежки дом на минимум 20 000 души. Материалната база се планира въз основа на показател $m^3/$ жител, който през 80-те години на XX век е бил 0,31-0,50 $m^3/$ жител в зависимост от вида младежка дейност (пионерски или младежки дом).

Първоначално възприетият модел е направен от Попов през 60-те години на XX век, който разделя младежките домове на четири основни категории (*табл.1*)[7]. Класификацията разглежда сградите спрямо техния мащаб, като поставя числови характеристики на отделните видове по показател – застроена площ. В последствие през 1980 г. приложният модел е променен и представя други числови характеристики (*табл.2*) [3].

КАТЕГОРИЯ	ЗАСТРОЕНА ПЛОЩ	ЗАСТРОЕНА КУБАТУРА
Малки	Под 400 кв. м.	Под 1500 куб. м.
Средни	от 500 – 1 500 кв. м.	от 1 600 - 4 000 куб. м.
Големи	Над 1 500 кв. м.	Над 4 000 куб. м.
Много големи *	<i>Забележка: Много големи: представителни, предназначени за градове като София и Пловдив</i>	

Таблица 1 Таблица по категоризация на Стефан Попов от 1969 г.

МЛАДЕЖКИ КЛУБ		МЛАДЕЖКИ ДОМ	
РЗП	ЗАСТРОЕНА КУБАТУРА	РЗП	ЗАСТРОЕНА КУБАТУРА
250 кв. м.	1000 куб. м.	1000 кв. м.	4000 куб. м.
400 кв. м.	1600 куб. м.	1500 кв. м.	6000 куб. м.
500 кв. м.	2000 куб. м.	2500 кв. м.	10 000 куб. м.

Таблица 2 Таблица с характеристики за мащаб на младежки домове и клубове от 1979 г.

След 1989 г. и настъпилите промени в политиката и управлението на страната, планираната мрежа спира своето развитие. В годините на преход и до приемането на страната в Европейския съюз, изграждането на материално техническата база е преустановено. След 2010 г., в съвременната архитектурна практика и управление, се наблюдава нов етап на развитие на националната мрежа, за който няма данни за актуални изследвания. Възприетите модели и подходи за определяне на младежките центрове зависят пряко от новите нормативни регулации и политически възгледи.

Архитектурната практика в страната пресъздава и отразява многообразните страни на младежката политика и обществените възгледи. Разширяването и реконструирането на системата за младежко обслужване позволява да се проследят новите тенденции и практики, които да допълнят и надградят теоретично-приложните аспекти. Авторското проследяване и обзор цели да проследи актуалното състояние на националната мрежа на младежките центрове в България.

Настоящото емпирично изследване разглежда българската архитектурна практика за изграждане на материално техническата база от началото на създаването на младежките домове в страната до 2024 г. Текущото проучване цели да отрази и систематизира всички публично достъпни данни за младежките центрове в България. Чрез комплексен анализ на изследователска извадка и съпоставяне на констатациите, изследването има за цел да създаде задълбочен поглед върху въпроса за архитектурната идентичност на младежките центрове в България.

3. Методология и инструментариум на изследването

Проучването е базирано на **82** архитектурни обекта. Разглеждането на основни и сравними характеристики помага за идентифициране и определяне, както на трансформациите настъпили във времето, така и за определяне на структурата на националната мрежа на младежките центрове. Проучването се фокусира върху: *мащаб на младежкия център, дейността, състоянието и неговата функционалност*. Резултатите могат да бъдат комбинирани в графични приложение което да отразява съществуващото състояние на мрежата.

Проучването и изучаването на българската архитектурна практика е извършено по общ метод, чрез емпирично изследване. Възприета е следната **методология**:

- **Наблюдение:** (събиране на данни)
  - **Документално проучване:** събиране на данни от литературни, научни, и периодични професионални издания; официални публични регистри и др.
  - **Наблюдения на място:** събиране на данни, интервюта
- **Измерване:** въвеждане на показатели за количествено измерване на данни и инструменти (показатели).
- **Сравнение и констатации:** сравнителен анализ и съпоставяне на данни за отчитане на съществени корелации и разпознаване на практики. Използване на индукция и дедукция за извеждане на изводи.

3.1 Изследвани примери

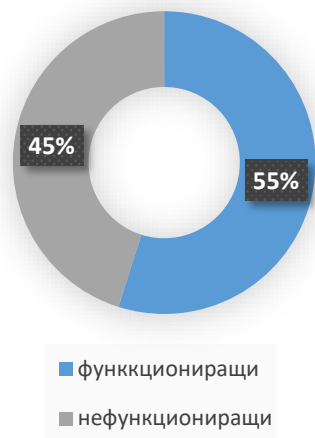
Проучвателната извадка се състои от обекти „младежки дом“, „младежки център“ „център за подкрепа и личностно развитие на деца и ученици (ЦПЛР)“, което спомогна да се създаде селекция от 82 проекта (реализирани и в процес на реализация). Извадката не съдържа съоръжения с подобни заглавия. Списъкът включва проекти, изпълнени през последните петдесет и седем години (1967г. – 2024 г.). На база на идентифицираните обекти е направено и графично изобразяване на местоположението им в териториалните граници на страната.

За значителен процент (41 бр.) от анализиранияте обекти информацията е непълна или не е намерена пълна проектна документация, но са проследени техните мащабни категории и изменения във времето чрез официални бази данни (<https://kais.cadastre.bg/>). За останалите обекти (41 бр.) има изчерпателни данни, изведени и проучени от специализирани източници и работни технически проекти.

3.2 Инструментариум на изследването

Основните характеристики са обобщени и изведени в табличен вид, спрямо списъка на изследваните примери и налични данни (Приложение 3,4 и 6). Проучването е направено в два основни етапа:

- **Първи етап:** събиране на данни и проследяване на за всички идентифицирани обекти
- **Втори етап:** сравнителен анализ и съпоставка на обекти с пълен обем информация отговарящи на дейността на младежките центрове.

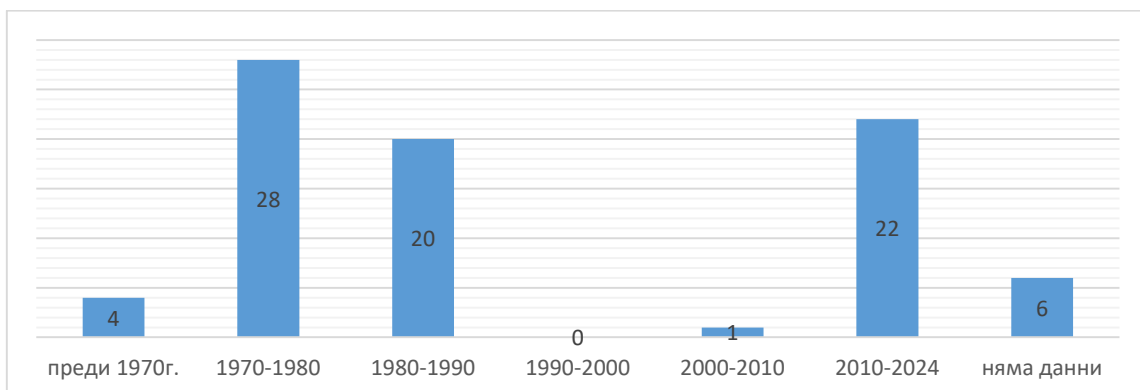

Фиг. 1 Обобщени резултати за състояние на дейността

Изследваните физически характеристики на проектите се събират и сравняват, за да се намерят корелации. За обобщение, прегледът се фокусира върху намерени данни за: *годината на завършване, вид собственост /възложител/, местоположение, състоянието на сградата, начин и вид на застрояване, локация в контекста на урбанизираната среда, мащаб и големина на застрояването; функционална и пространствена организация.* Фиг. 1 показва първоначални резултати от скрининга, който обобщава резултата от намерени данни за тяхното функциониране.

- **Година на проектиране**

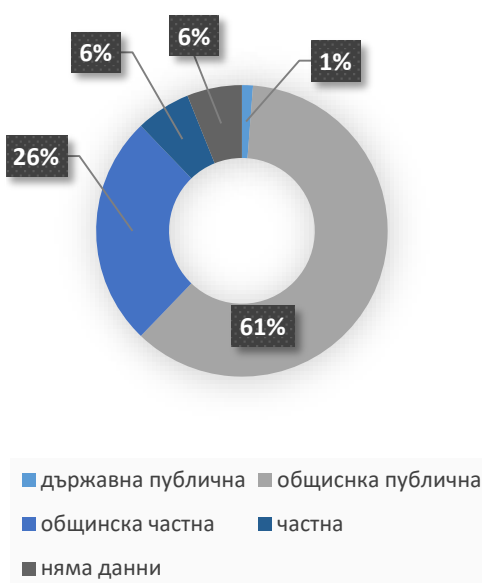
Проучвателната извадка се състои от 82 бр. обекти между 1967 г. и 2024 г. включително. Това включва и обекти на проектно ниво (15 бр.), които не са изградени или в процес на строеж – 1 бр.

Фиг. 2 Обобщени резултати от изследването по година на проектиране

Повечето от проектите са изпълнени през 1970 - 1990 г. (48 бр.). Разпределението на проектите по години е небалансирано, с видими признаци на нарастваща тенденция за периода 2010-2024 г. Спрямо данните, в периода след политическите промени от 1989г. до 2010 г., се вижда липсата на проектиране и изграждане на младежки центрове.

• **Собственост**

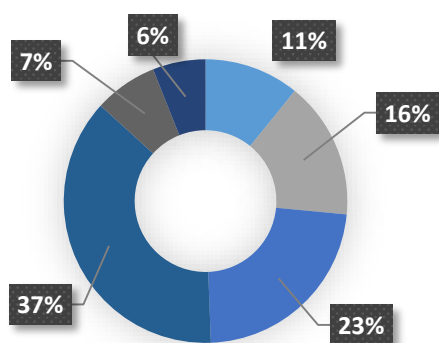

Проследяването на инструмента спомага за анализиране на актуалната собственост на материално техническата база за младежки дейности в страната. Това показва до колко в годините на прехода сградите са приобщили и други функции и обекти освен младежки дейности. Данните показват че в общинско частно партньорство са 21 бр. от намерените обекти, като най голям брой са обекти с публична общинска собственост (50 бр.) и само един е държавна публична собственост.

Фиг. 3 Резултати от изследването за собственост и предназначение на обектите

• **Местоположение**

Проследяването на местоположението спрямо големината на населеното място спомага за отчитане степента на развитие на материално техническата база.

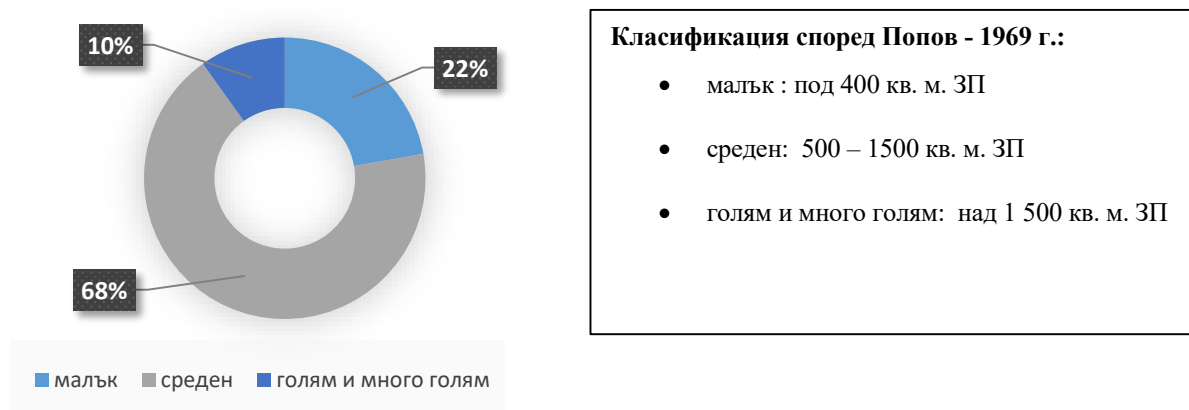

Фиг. 4 Резултати от изследването по местоположение и големина на урбанизираната територия в която се намират

Повечето от проектите са построени в градовете (95%), като допълнително е въведена класификация спрямо тяхната големина. Значителен брой са реализирани в средно големи градове (31бр.), следвани от тези в малки градове (11 бр.), много малки градове (19 бр.). За големите и много големите градове (които са с население над 100 000 души) има реализирани проекти през ХХ век, като изключение е София - обекта предстои да бъде реализиран.

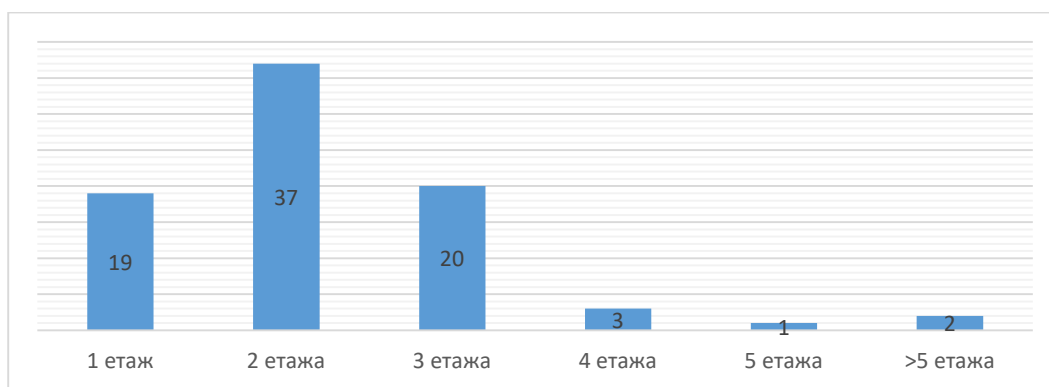
- **Машаб и големина на застрояване**

В архитектурната практика, основни цифрови характеристики в определянето на машаба и големината на застрояването, са застроената площ и етажността на сградата. На фиг. 4 са илюстрирани обобщени резултати на база застроена площ, като са отнесени в категориите по класификацията на Стефан Попов от 1969 г.

Фиг. 5 Резултати от изследването по отношение на застроена площ (ЗП) на сградите

На фиг. 6 са илюстрирани резултати по отношение на етажността на сградите. Най – много обекти са на 2 етажа (37бр.), като тези над 3 етажа са по скоро изключения (6 бр.). Обектите които са на 1 или 3 етажа имат почти равностойно проявление.

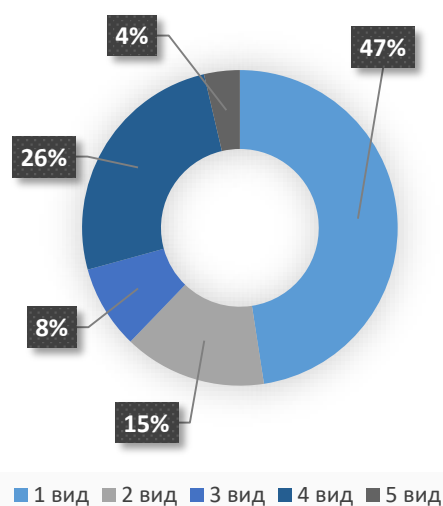
Фиг. 6 Резултати от изследването на етажността на обектите

Машабът на центъра се определя от неговата площ в квадратни метри и етажност на застрояване, това са единствените количествени променливи в изследването. Според данните извадката се състои главно от данни за средно големи МЦ (М - 55 бр.) следвани от малки МЦ (S:18 бр.), като големите и много големи МЦ (L-8 бр.) са относително рядко изградени на фона на общия брой. Тези резултати насочват вниманието към специфики и нужда от по подробно разглеждане на класификацията за големина на младежките центрове, която разглежда не само застроената площ, а тяхната обща застроена площ.

• Предназначение на застрояването

В съществуващата архитектурна практика, младежките центрове се отнасят към група с предназначение „сграда за култура и изкуство“. Обектите са проучени съгласно тяхното обозначаване на кадастрална основа, като видимо са идентифицирани много други категории на основно предназначение – само 47% от сградите са предназначение за култура и изкуство. От разгледаните и проучените примери са определени няколко основни категории:

Фиг. 7 Резултати от изследването на предназначение на застрояването

- **1 вид - Сграда за култура и изкуство:** сграда проектирана, като самостоятелна постройка с изцяло функционални пространства за културни дейности – идентифицирани са 39 от обектите.

- **2 вид - Друг вид обществена сграда:** сграда проектирана за друг вид обществено обслужване – смесена достъпност (15 % от обектите)

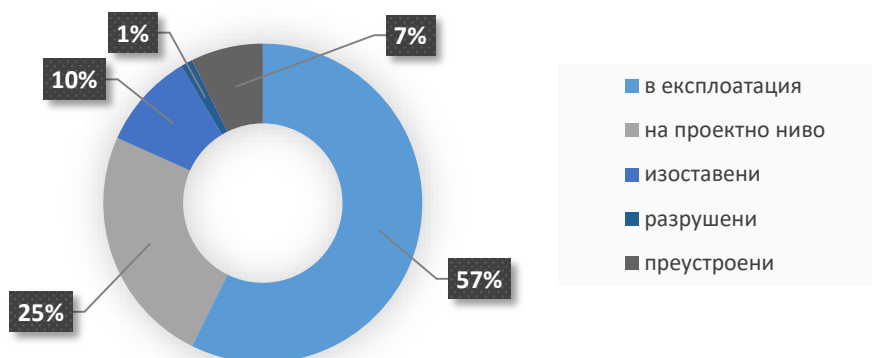
- **3 вид - Административна, делова сграда и смесено обществено обслужване :** – (8 % от обектите)

- **4 вид – без вписани данни:** 21 бр. обекти

- **5 вид – Жилищни и спортни:** 3 бр. обекти

• Актуално състояние на сграден фонд

Чрез отчитане на състоянието на сградата и нейното функциониране се проследява тенденцията за реконструиране и преустройство на младежките домове, и доколко проектите са обект на изцяло нови сгради. Общо за изследването данните показват че 37 обекта не функционират, а без значение с каква функция се използват 45 обекта.

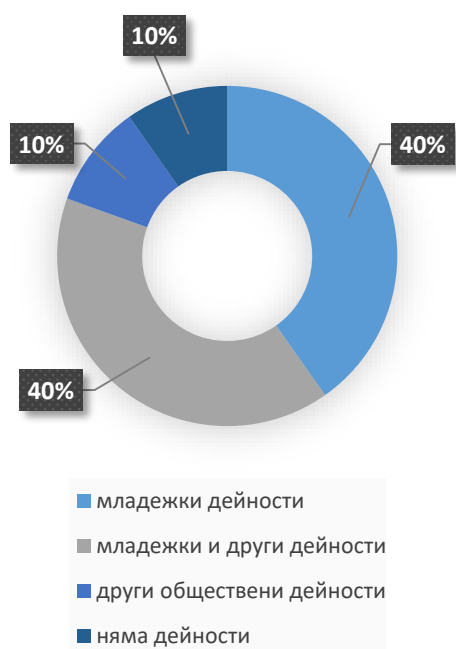

Фиг. 8 Резултати от изследването за намеса през годините и състояние на сградния фонд

Графиката на *фигура 8* показва че в експлоатация са 57 % (47 бр.), като в 28 от тях сградите са с претърпели основен или друг вид ремонт. Напълно преустроени и със сменени функции са 6 бр. обекта (7%). Относително висок е броя на новите обекти 25% (20бр.). През годините са изоставени 9 бр. сгради, като една от тях е напълно разрушена.

- **Вид на дейността**

На база проследената информация и описание на официалните страници на центровете, се определят четири групи дейности в обектите:

- 1 вид – младежки дейности: 33 обекта
- 2 вид - младежки дейности и други: 33 обекта
- 3 вид – други обществени дейности: 8 обекта
- 4 вид – няма дейности: 8 обекта

Очевидно се наблюдава балансирано разпределение между сгради с изцяло младежки дейности и такива със споделени пространства за други обществени дейности. отделните групи ползватели при различните проекти. Все пак значително голям е общия процент от обекти, които нямат дейности (10 %) или вече предлагат друго обслужване (10 %) – общо това е 20%.

Фиг. 9 Резултати от изследването на видове дейности

- **Функционална и пространствена организация**

Ограничените данни в изследването не позволяват детайлно разглеждане и съпоставяне на всички 82 обекта. Проектна документация е налична само за 50% от тях. Затова функционално плановата организация бива разглежда в два аспекта по отношение на вида предназначение:

1. Поливалентна многофункционалност: Сгради с многофункционална планова организация с дейности изцяло за младежи. Това може да включва и адаптивни пространства.

2. Хибридна многофункционалност: Сгради с многофункционална планова организация със споделени дейности и функции, както и такива които са преустроени или изоставени.

Според определените две категории в извадката се отчита относителна равностойност: обекти от поливалентен многофункционален тип са общо 33 бр. Сгради с Хибридна многофункционалност са 41 бр., като 8 бр. обекта нямат дейности и не са включени в нито един тип. Тези данни трудно позволяват да се изведе краен резултат. След по-задълбочен анализ на основните категории, за обекти с пълна документация, могат да се изведат данни за тяхното разнообразие, които да спомогнат други изследвания.

4. Анализ и съпоставяне на данни

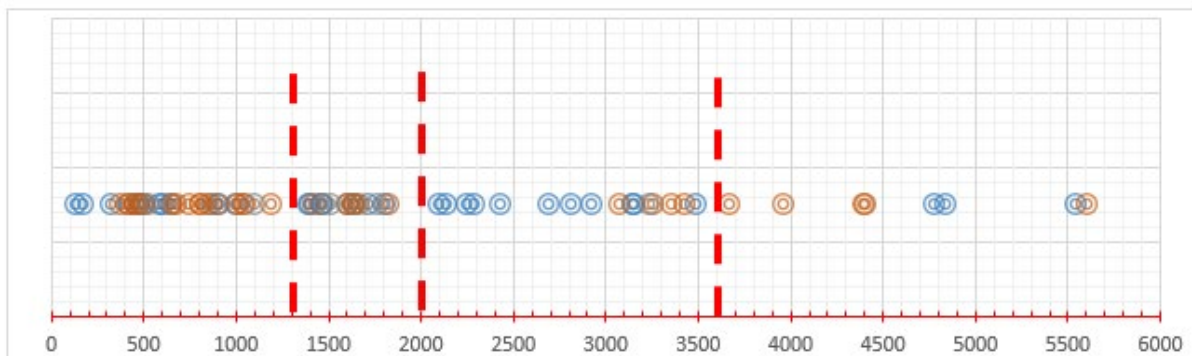
Категоризирането на резултатите помогна за създаването на база данни за съществуващата национална мрежа на младежките културни центрове. Издирената и обобщена допълнителна информация - за авторството на проектите (проектанти - архитекти), източници и бележки, служи за детайлност в изследването. След сортиране и класифициране на всички проекти, бяха видими съществени и значителни корелации, които са изнесени детайлно. Първата стъпка от изследването включва съставяне на диаграма за всяка характеристика, изразяваща броя на съоръженията отговарящи на ограниченията. След това тези числа са съотнесени на конкретни категории размери, което спомага за идентифициране на възможни корелации. Процентното изчисляване на комбинациите води до по-задълбочено изследване на взаимовръзките. Този метод разглежда различен брой представители за всяка мащабна категория, тъй като изчислява процента на срещане, а не само броя на елементите. За значими характеристики и техните категории е създадена диаграмата на разсейване, която изобразява появата на специфични елементи в рамките на оста която изразява размера на съоръжението (*фиг. 10 и табл.3*).

4.1 Ограничения на изследването

Съпоставянето и релациите между отделните категории са направени върху общо 74 обекта, които имат младежки дейности или споделени такива в една сграда. Обекти, които са преустроени и с променени функции - към момента на изследването, не са включени в констатациите. Настоящото проучване е ограничено от наличната проектна информация. Събрана и архивирана проектна документация е намерена за 42 бр. обекти.

Размерът и категорията на младежкия център, определени по данни на застроената площ, може да са неточни, тъй като са по данни на кадастралната карта. За част от обектите няма чертожна документация, което не позволява пълна и подробна спецификация на пространствата. Имайки предвид спецификите и резултатите на дейностите е нужно да се проследи отношението им спрямо мащаба на тяхното предназначение и дейност.

Последващите изводи и анализи са изведени само за обекти които са реализирани и в процес на строеж (61 бр.)

Фиг. 10 Резултати от съпоставяне на разгъната застроена площ и вид дейности

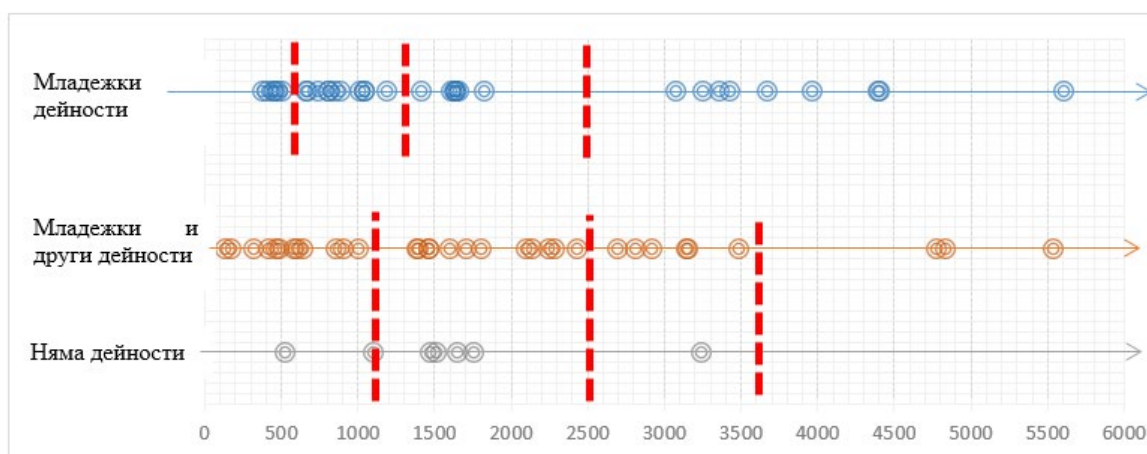
Малки /S/	Средни / M/	Големи /L/	Много големи/XL/
$\leq 1\,300\text{ m}^2$;	1300 – 2 000 m ²	2 001 – 3 600 m ²	$\geq 3\,600\text{ m}^2$

Табл. 3 Авторско предложение за обекти за култура и изкуство които имат младежки дейности

4.2 Резултати и констатации

Проучването на всички характеристики доведе до няколко основни констатации, свързани с мащаба, състоянието на сградата, нейното основно предназначение и функционалност. Други характеристики като местоположение, възложител и година на завършване са от значение до толкова колкото отразяват нивото на развитие на мрежата.

- **Отношение на мащаб на застрояване и предназначение - дейности:**

Фиг.11 Резултати от съпоставяне на вид дейности и мащаб (по данни за РЗП)

Точковата диаграма на *фигура 11* съдържа настройката на селектираните проекти, отговарящи на ограниченията на изследването. По хоризонтала са въведени показатели за мащаб на обект (РЗП- кв.м.), а по вертикала се отчита в коя категория са попаднали спрямо

вида дейности. Чрез разграничаване на цветовете и разделяне на редове, видимостта на разликите се увеличава, като се подчертават стойностите на маржа и показва честотата. Клъстерите с повишена концентрация на обекти с приблизителна площ показват граници на размера на новите **предложения за категории отразяващи съществуващото положение на ползване.**

Резултата показва че обекти със **смесени дейности (младежки и други)** имат различен марж и концентрация, спрямо мащаба на застрояването. Техните категории могат да бъдат възприети както следва :

Малки /S/	Средни / M/	Големи /L/	Много големи/XL/
$\leq 1\,000\text{ m}^2$	1001 – 2 500 m ²	2 501 – 3 600 m ²	$\geq 3\,600\text{ m}^2$

Табл. 4 Авторско предложение за обекти за култура и изкуство които имат смесени дейности, включително младежки зони и центрове

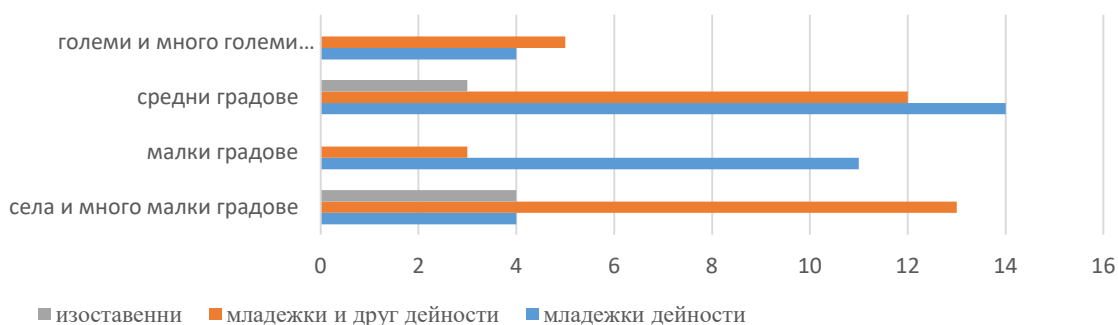
Аналогично на това, резултата показва, че обекти с **изцяло младежки дейности** имат различен марж и концентрация, спрямо мащаба на застрояването. Техните категории могат да бъдат възприети както следва :

Малки /S/	Средни / M/	Големи /L/	Много големи/XL/
$\leq 600\text{ m}^2$	601 – 1300 m ²	1300 – 2 500 m ²	$\geq 2\,500\text{ m}^2$

Табл. 5 : Авторско предложение за обекти за култура и изкуство които имат изцяло младежки дейности

Сравнението съотнесено във времево изражение отразява факта че много младежки домове изградени през 70-те години са преустроени с тенденция за намаляване на площта за младежки дейности и включване на подобекти в сградите с друга функция.

- **Отношение на предназначение (дейности) и местоположение:**

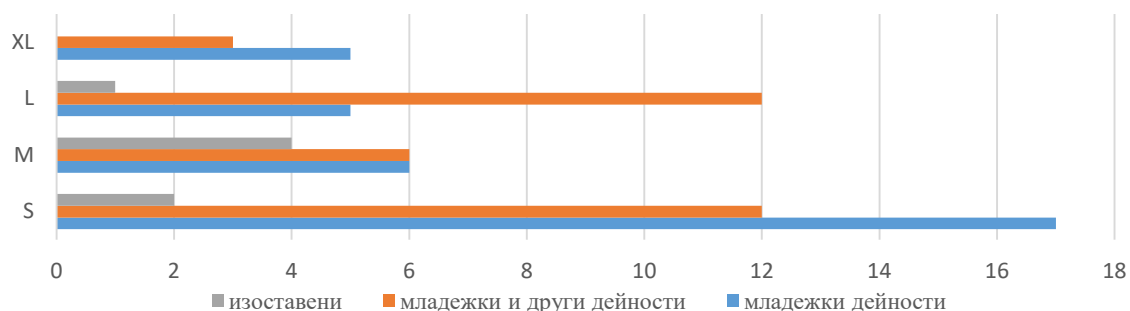
Фиг.12 Съпоставяне на предназначение и дейности спрямо местоположение

Изследването подчертава тенденция за връзка между двете категории предназначение (по дейности) и местоположението. Фигура 12 и данните от таблица 6 отчитат доминирането на проекти в средно големите градове. Като двете категории за дейности са неравномерно представени. Специфично е също и тенденцията за селата и много малките градове, където приоритет имат споделените пространства и дейности.

	Младежки дейности		Младежки и други дейности		Изоставени		ОБЩО
	№ бр.	%	№ бр.	%	№ бр.	%	
Големи и много големи градове	4	12 %	5	15 %	1	12 %	10
Средни градове	14	43 %	12	36 %	3	38 %	29
Малки градове	11	33 %	3	9 %	0	0 %	14
Села и много малки градове	4	12 %	13	40 %	4	50 %	21
Общо	33		33		8		74

Табл. 6: Съпоставяне на предназначение и дейности спрямо местоположение

- **Отношение на мащабни категории и функционалност (дейност)**

Фиг. 13 Съпоставяне на мащабни категории и вид дейности

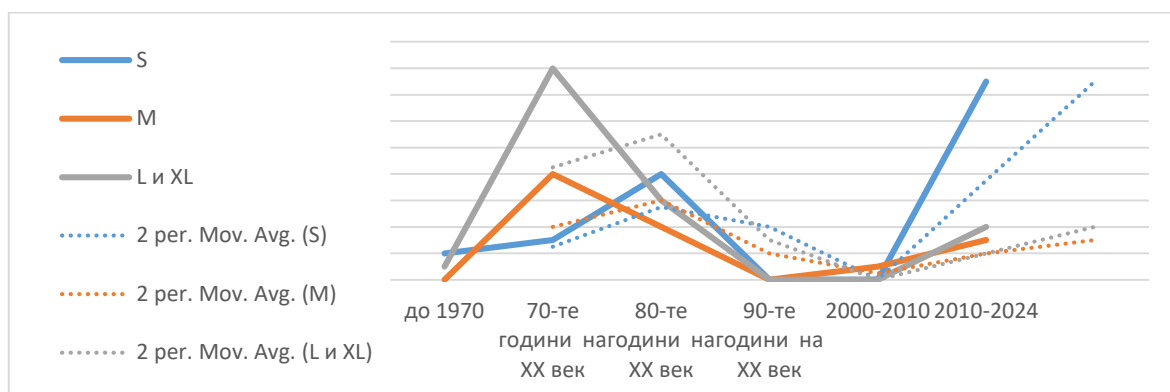
	Младежки дейности		Младежки и други дейности		Изоставен		ОБЩО
	№бр.	%	№бр.	%	№ бр.	%	
S	17	52 %	12	37 %	2	25 %	31
M	6	18 %	6	18 %	4	50 %	16
L	5	15 %	12	36 %	1	12 %	18
XL	5	15 %	3	9 %	1	12 %	8
Общо	33		33		8		74

Табл. 7: Съпоставяне на мащабни категории и вид дейности

Според графиките има очевидна връзка между мащаба на младежките центрове и вида дейности, която определя функционално плановата организация. Фигура 14 потвърждава честотата на малките центрове с 42 % от всички малки центрове. Големите (L) и много големите (XL) категории потвърждават популярността на младежки центрове които имат и други функции (смесено ползване). Освен това изобщо няма следи от изоставени сгради в най голямата категория. По-малко ясни данни за средните младежки центрове. Въпреки че се поддържа връзката между средно големите центрове и дейността, числата не са убедителни. Честотата от 18 % и за трите групи дейности в средно големи е почти равностойна. Този двусмислен резултат може да бъде допълнително разглеждат при въвеждане на повече налични данни за обектите и конкретно в тяхната функционално планова организация.

- **Отношение на мащаб и година на проектиране**

Отношението и проследяването на мащаба според различните периоди, показва тенденция за развитие на всички категории.

Фиг. 14 Отношение на мащаб и година на проектиране

Според *фигура 14* се отчита много висока тенденция при развитието на малките младежки центрове след 2010 г. Общо за изследването са двата характерни етапа на развитие на младежките центрове: *1-ви до 1989г. и 2-ри от 2007г. до сега.* Съпоставката с мащаба показва обратни тенденции: докато през първия период са се изграждали сгради от средните и големи категории, през втория период е точно обратното- приоритет за развитие имат малките центрове.

5. Коментари и препоръки за бъдещо изследване

Направеното емпирично изследване отчита нуждата от преразглеждане и актуализиране на теоретичната класификация на младежките домове и центрове. Съществуващите данни и архитектурна практика, обуславят възможността да се направи теоретично-приложна класификация на младежките центрове съобразно тяхната разгъната застроена площ.

- **предефиниране на скални категории**

Предложението за ново разделение на мащаба възниква от комплексното проучване на 82 младежки центъра и може да служи за ориентир в оразмеряването на нови проекти и изготвянето на техните подробни функционални задания. В *таблица 8* е изнесено съпоставянето и сравняването на съществуващите теоретични категории, използвани като основа на изследването, с новите предложения. Направеното предложение за класификация е за обекти, които имат изцяло младежки дейности.

КАТЕГОРИЗАЦИЯ 1969 г.		КАТЕГОРИЗАЦИЯ 2024 г.	
ЗАСТРОЕНА ПЛОЩ		РАЗГЪНАТА ЗАСТРОЕНА ПЛОЩ	
Малки	Под 400 кв. м.	Малки S	≤ 600 кв. м.
Средни	от 500 – 1 500 кв. м.	Средни M	600 – 1300 кв. м.
Големи	Над 1 500 кв. м.	Големи L	1300 – 2500 кв. м.
Много големи *	<i>Забележка: Много големи: представителни, предназначени за градове като София и Пловдив</i>	Много големи XL	≥ 2 500 кв. м.

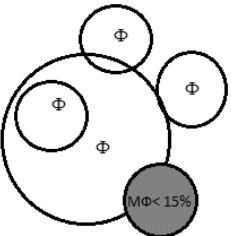
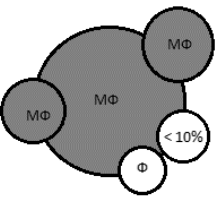
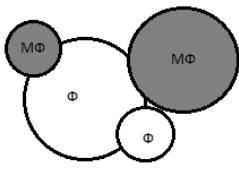
Табл. 8: Съпоставяне на мащабни категории

- **Функционална и пространствена организация**

Въпреки ограничените данни, изследването отчита възможността за последващи проучвания, които да разгледат детайлно функционално плановата организация. В рамките на изследването и на база наличната пълна документална информация за 50 % от обектите, е проследена първоначална хипотеза за отношението между многофункционалността и мащаба на младежкия център.

При допълнително въвеждане на ограничения за определяне на функционалност са дефинирани три категории на многофункционалност, които са подробно изяснени и графично представени на фигура 15.

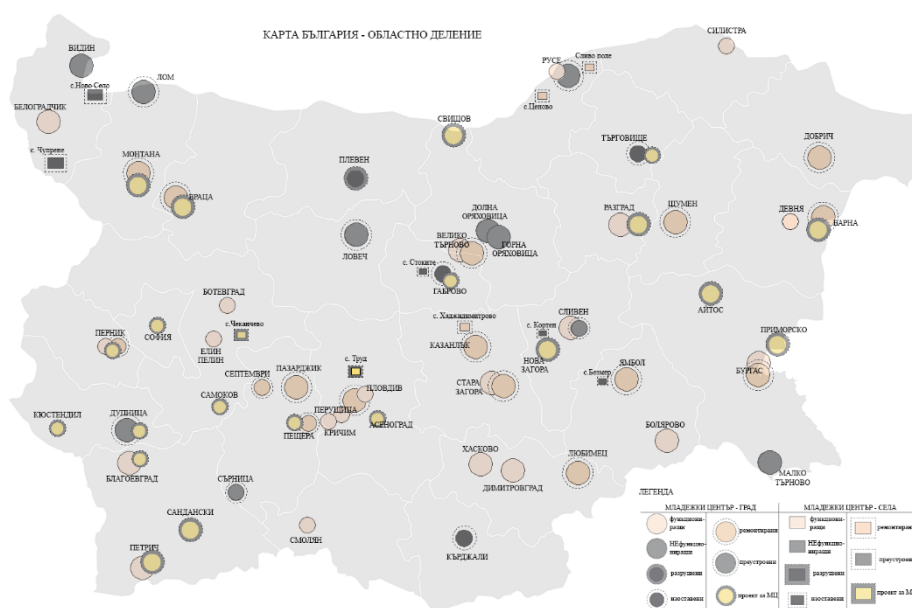

ПОЛИФУНКЦИОНАЛЕН / ПФ	ПОЛИВАЛЕНТЕН / ПВ	ХИБРИДЕН / Х
<p>Проекти с множество и различни предварително определени функционални пространства, с конкретно предназначение и функции (напр. столова, спортна зала, администрация и др.). Помещенията от този тип са количествено преобладаващи над многофункционалните пространства с променливо предназначение.</p> <p>Концепцията може да включва многофункционални помещения (Ф) с различни размери.</p> <p>□ Ако площта на поливалентните пространства е $МФ < 15\%$ от площта на пода, те се считат за силно спомагателни, класифицирани като многофункционални.</p>	<p>Проекти с функционални решения състоящи се от едно или повече многофункционални пространства без конкретно функционално предназначение (напр. заседателна зала, многофункционална зала, работилница). Това са решения противоположни на полифункционалните концепции. Поливалентните стаи могат да бъдат адаптирани за непредвидени цели или да провеждат множество дейности едновременно.</p> <p>Концепцията може да включва офис-работни помещения за служителите на центъра.</p> <p>□ Ако площта на офиса е $< 10\%$ от площта на пода, пространството се класифицира като експлоатационно, заедно със санитарни и технологични /полезни помещения</p>	<p>Това са проекти от смесен тип: поливалентни и полифункционални помещения и пространства. Плановото решение предоставя предварително дефинирани пространства за специфични видове дейности и функции, заедно с многофункционални стаи, които могат да се трансформират, мащабира и адаптират. При хибридните решения доминирането на един от типове не е предопределено.</p> <p>Хибридно решение съчетава поне една предварително определена функция с поне едно поливалентно пространство.</p> <p>□ Площта на многофункционалните пространства трябва да бъде $\geq 15\%$ от площта на пода на центъра.</p> <p>□ Офисната площ се счита за отделна функция, ако е $\geq 10\%$ от цялата подова площ.</p>

Фиг. 15 Авторска схема за определяне на категории на многофункционалност

• Карта на националната мрежа на младежките центрове

Направеното емпирично изследване спомага за графично изобразяване и проследяване на националната мрежа на младежките центрове и домове, която може да се допълва във времето и обновява на база други изследвания.

Фиг. 16 Авторска схема на националната мрежа на младежките центрове

ДИСКУСИЯ

Съществуващите теоретично-приложни аспекти на младежките културни центрове и пространства могат да бъдат допълнени и разширени, в контекста на съвременната действителност и архитектурна практика. Изграждането на нови и съвременни младежки центрове е нараснало значително през последните пет години в страната. Изследванията, представени в тази статия, могат да служат за насоки за по-нататъшната практика и обучение на студенти в специалност архитектура.

От съществено значение, за бъдещото развитие и изграждане на младежките центрове в България, е това те да се разглеждат в контекста на цялостната система за младежко обслужване. Съществува огромен потенциал за интердисциплинарно изследване на спецификата и идентичността на младежките пространства, което да донесе допълнителни познания за тази социално-архитектурна концепция.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Йосифов Й, Николова П, Душева Е. (1975) *Обществени сгради (из опита на проектантските организации)*. Том I. С., Изд. "Техника", 1975 г.
- [2] Ножарова, Б. (2023) *Трансформация на обществено - културните младежки центрове в България*. Сборник с Доклади на Международна научна конференция по „Архитектура и Строителство“, ArCivE,2023. Варна, 03 юни 2023. Варна, ВСУ "Черноризец Храбър", ISSN 2535-0781 proceedings Vol. 4с. 114-123.
- [3] Аврамов, И.; Якимова, Д.; Димова, Н. (1980) *Обществено обслужване- Същност, пространствена организация, нормативна основа*; Издателство Техника- София 1980 г.; УДК 711.004
- [4] Иванов, В. (2018) *Социална инфраструктура*; Изд.УАСГ, София – 2018 г., ISBN: 978-954-724-113-8
- [5] Попов, С.; *Младежкият дом в Кърджали* // Архитектура, 1975, № 6, стр. 11-12
- [6] *Закон за предучилищното и училищното образование* (В сила от 01.08.2016 г.) [<https://lex.bg/bg/laws/ldoc/2136641509> Retrieved: 25.04.2024]
- [7] Попов, С. (1969) *Основни архитектурно-строителни проблеми в създаването на младежки домове у нас* // сп. Архитектура, 1969 г. , № 4-5, с. 14 – 18
- [8] Zamfir, M. (2015) *A brief introduction to community architecture concept - from believing to reality*; International Conference on Arhitectural Research paper, Bucharest, Romania 26-29 march 2015, PROCEEDINGS (CD-ROM) ISSN 2393 – 4425, ISSN-L 2393 - 4425

- [9] Butková, M. (2022) *Scale of community centre: Clarification of the relation between scale and multifunctionality of community buildings*, Architecture Papers of the Faculty of Architecture and Design STU, 26(3), pp. 24-32. <https://www.doi.org/10.2478/alfa-2021-0016>
- [10] Попов, С. (1974) *Младежкия дом в Благоевград* сп. Архитектура, 1974-5, стр. 18-20
- [11] Тихчев, Р. (1975) *Младежки дом в Ямбол* // сп. Архитектура, 1975-1, стр. 9-12
- [12] Ред. колегия (1976) *Младежкия дом във Враца* // Архитектура, 1976-10, стр. 27-29
- [13] Еврев, П. (1978) *Младежкия дом в Ловеч* // Архитектура, 1978-8, стр. 14-17
- [14] Сандева, Ю. (1976) *Съдържание и функционални принципи при изграждане на пионерски домове* // Архитектура, 1976 - 2, стр. 20-23
- [15] Дочев, П. (1978) *Младежкия дом в Русе* // Архитектура, 1978-6, стр. 21-23
- [16] Тихчев, Р. (1980) *Пионерския дом във Велико Търново* / спАрхитектура, 1980-1, стр. 29-31
- [17] Попов, С. (1982) *Младежкия дом в град станке димитров* / Архитектура, 1982- 1, стр. 30-34
- [18] Попов, С. (1983) *Новата сграда на окръжния пионерски дом в Смолян* / Архитектура, 1983- 7, стр. 21-24
- [19] Димитров, С. (1987) *Младежкия дом в с.Кортен*/ Архитектура, 1987-10, стр. 4-6
- [20] Стоянова, А. (1990) *Младежкия дом „Аделберт Антонов- Малчика“ в София* // Архитектура, 1990-1, стр. 21-25, ISSN 0324-1254
- [21] *Закон за младежта (Обн. ДВ. бр.31 от 20 Април 2012г.)*
[<https://lex.bg/laws/ldoc/2135786802> Retrieved: 25.04.2024]
- [22] *Норми за проектиране на обществено-културни клубове, БДС-*
[<https://zbut.eu/docs/law/normi-proektirane-obshtestveni-klubove.pdf>]
- [23] *Национален план за възстановяване и устойчивост - България 2022г.*
[<https://nextgeneration.bg/14> Retrieved: 26.04.2024]
- [24] *Национална стратегия за младежта 2010 – 2020г., България*
[[https://nism.bg/bg/documents/nacionalni/bgstrategii?view=frontlist&catid\[0\]=45](https://nism.bg/bg/documents/nacionalni/bgstrategii?view=frontlist&catid[0]=45) Retrieved: 26.04.2024]
- [25] *Национална стратегия за младежта 2021-2030 г. България*
[[https://nism.bg/bg/documents/nacionalni/bgstrategii?view=frontlist&catid\[0\]=45](https://nism.bg/bg/documents/nacionalni/bgstrategii?view=frontlist&catid[0]=45) Retrieved: 26.04.2024]

[26] *Областна стратегия за младежта на област Варна 2013г. – 2020г.*
<https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=799> Retrieved:
25.04.2024]

[27] *Общинска стратегия за младежта 2022-2030 – Перник* <https://pernik.bg/wp-content/uploads/2022/10/%D0%9E%D0%B1%D1%89%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%8F-%D0%B7%D0%B0-%D0%BC%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D0%B6%D1%82%D0%B0-2022-2030.pdf>

[28] *Общинска стратегия за развитие на младежта 2018-2020 Димитровград*
<https://www.dimitrovgrad.bg/bg/strategiya-za-mladezhata/strategiya-za-razvitie-na-mladezhata-na-obshtina-dimitrovgrad/>

[29] <https://www.nsi.bg/bg>

[30] <https://www.researchgate.net>

[31] <https://nmf.bg/>

[32] <https://app.eop.bg/today>

[33] <https://kais.cadastre.bg/>